

Рецензии и книжовни вести.

Max. Eckert-Greifendorf. Kartographie. Ihre Aufgaben und Bedeutung für die Kultur der Gegenwart. Berlin 1939, in gr 8°, VII+437 стр.

Още на 1921 и 1925 година Екерть-Грайфендорф издаде голѣмото си двутомно съчинение „Die Kartenwissenschaft“, въ което въз основа на своя дългогодишен опит и изследвания той поставя основитѣ на картографията като наука. Настоящият сжщо така обемистъ трудъ е напечатанъ отъ неговия синъ наскоро следъ трагичната смъртъ на автора. Въ този томъ се разглежда картографията по специално съ огледъ на нейнитѣ задачи за съвременната култура.

Въ първата глава: „Съдържание и отправни линии на научната картография“ Екерть обяснява сжщината и задачитѣ на картографията като наука, както и естетиката, логиката, ритмусътъ и хармонията, които трѣбва да съпжтствуватъ всѣка една добра карта.

Картата отъ край време се смѣта като едно първостепенно мощно сръдство на географията. Изследванията обаче на нейната сжщина, създаване и употреба довежда до заключението, че тя не е само едно помощно сръдство на географията, но една самостоятелна дисциплина, при която теорията и практиката сж свързани въ една истинска синтеза. Строго погледнато, картата отразява особеноститѣ на единъ народъ и неговото културно състояние, национално съзнание, стопански животъ, изкуство и пр.

Екерть раздѣля научната картография на: 1. Геономия — която изследва законитѣ, въз основа на които се създава математично обусловената карта, 2. Морфология — която се занимава съ представянето на терена, 3. Хрезимия — която се занимава съ използването и употребата на картата и 4. Философия на картата.

Науката за картата прилича много на географията, защото е конкретна наука, а теоритичната картография може да се дефинира още като хорологична (пространствена) наука за изобразяване на физико-географскитѣ и антропогеографскитѣ явления по земната повърхнина.

Безъ наблюдение нѣма географска, нѣма и картографска наука и затова нѣма по-добро наблюдаване на земноповърхнитѣ форми отколкото картографското.

Картата е едно произведение на изкуството, създадено подъ подтика на научнитѣ закони, а естетиката и логиката въ всички случаи сж важна съставна частъ отъ философията на една карта. Естетиката освѣтлява художественото съдържание, логиката напротивъ из-

следва научната конструкция на една карта, определя нейните граници и значение. Картата следователно трябва да бъде едно научно обяснено художествено произведение. Ритмусът и хармонията сж съставна част от естетиката на една карта. Картата се грижи да пресъздава ритмичните явления въ природата, затова тя не трябва да съдържа нищо случайно и дразнещо за окоето, защото страда общото впечатление. Хармонията е порядъкът и целесъобразностъ, затова картата трябва да бъде върна, ясна и разбираема.

Въ втората глава: „Съставните части на картата“ Екертъ разглежда основните елементи въ една карта. Проекцията и масщаба сж двата математични елемента, които се намиратъ въ постоянна зависимостъ. Умѣло избраната проекция и масщабъ сж главниятъ критерий при една карта. Масщабътъ отъ своя страна поставя въпроса за генерализацията, при която първоначалната и най-трудна задача е обработването на терена, а после и опростяването и обобщаването на останалото съдържание. Най-мжниятъ въпросъ, който сж имали да разрешаватъ картографитъ отъ срѣдните вѣкове, е билъ пресъздаването на теренните форми. Отъ военната перспектива и вододѣлните планини на 18 вѣкъ се преминава презъ 19 вѣкъ къмъ триумфа на шрафитъ и усвършенствуването на изохипситъ.

Въ третата глава „Картата при научното изследване“, авторътъ изтъква, че картата не е само обектъ на изследване, а и самата подпомага изследването. Картата е огледало на географската наука презъ дадена епоха. Картата е най-отличното помощно срѣдство на географията. Тя е необходимо помагало на географската наука. Безъ карта нѣма география и безъ география нѣма карта. Никоя страна не може да бъде по другъ начинъ по-ясно, по-върно, по-обобщаваще и по-многогранно описана освенъ посрѣдствомъ картата. Тя е най-добриятъ помощникъ на науката и на стопанството, на политиката и на статистиката, на техниката и на съобщенията. Не сж достатъчни само думитъ за пресъздаването на човѣшките мисли и духъ. Картата се явява да допълни и да обяснява явленията отъ органичната и неорганичната природа. (Кarti: геоложки, почвени, морфоложки, земетръсни, магнетични, за времето и др.). Картата е както срѣдство така и целъ и на антропогеографскитъ изследвания. Културната карта е картографско изображение на живота и на дейността на людетъ. Екертъ раздѣля народностните карти: 1. въз основа на видимитъ и слушаеми признаци (езикови, етнографски и др. карти.) и 2. въз основа на всички останали проявления и действия (исторически, стопански, административни и др. карти).

Въ четвъртата глава: „Картата като отражение на културата и като културтрегеръ“, Екертъ разглежда отдѣлните групи карти и изтъква тѣхното културно значение. Въпросътъ съ представянето на населението и селищата е тѣсно свързанъ съ проблема за гъстотата на населението; отъ тукъ и създаването на различни методи за това. Земедѣлско-стопанскитъ карти сж необходими когато искаме да оценимъ културната стойностъ на една страна. Картитъ за земнитъ и воднитъ съобщения заематъ едно особено положение между другитъ

карти. Тѣ не документиратъ само общитѣ или статистично-стопанскитѣ и съобщителни отношения на една страна, но се явяватъ като едно нейно реално дѣло което тя репрезантира. Отъ всички природни явления гората най-много и най-очевидно влияе върху ландшафтната картина; отъ тука и значението на представянето на гората за стопанската география и за антропогеографията. За да се изразятъ разнообразнитѣ явления и културнитѣ факти въ картата, необходими сж необикновено голѣми стопанско географски познания. Единъ особенъ родъ стопански и съобщителни карти независимо отъ локализирането на отдѣлнитѣ явления вмѣкватъ и срѣдни числа, които даватъ една по-правилна представа. При въздухоплавателнитѣ карти, които сж необходимо срѣдство при въздушната навигация, най-важнитѣ картографски проблеми сж четири: представяне на въздушнитѣ пѣтища, височинитѣ, горитѣ и селищата. Морскитѣ карти, създадени въ древността сж преживѣли единъ тристаденъ развой.

Въ петата и последна глава: „Картата въ политиката и образованието“, авторътъ изтъква значението на картата въ политиката и възпитанието на народа. Политическото развитие на една държава е тѣсно свързано съ нейното пространствено развитие, затова политическата карта, така както сега я разглеждаме, представлява една съвременна историческа карта. За вътрешната политика картата има значение да ладе представа за административнитѣ граници и точното разпредѣление на стопански използваемитѣ площи. За цѣлитѣ на войната и за воденето на войната картата е една належаща необходимостъ. За възпитанието на народа картата има огромно значение. Съ единъ минимумъ отъ линии се изразява единъ максимумъ отъ мисли. Като учебенъ предметъ картата и картоведението, съ своитѣ сродни съ географията методи, подпомага не само високошколското, но и срѣдношколското преподаване. Германската картография въ различнитѣ времена е оставила върху свѣтовната картография своя огпечатѣкъ. Екертъ разглежда по-подробно само развоая на германската картография отъ ренесанса насамъ.

Въ своята „Картография“ Екертъ разглежда една твърде интересна материя и поставя редица нови проблеми. Благодарение на голѣмия си опитъ и многостранното си изучване на голѣмъ брой германски и чужди карти той установява нуждитѣ на съвременната картография. Тѣй като авторътъ се е стремилъ да разглежда тѣзи карти по исторически начинъ и да хвърля историческа свѣтлина върху картографското представяне на разновиднитѣ географски явления при едно критическо отнасяне къмъ методичното имъ изпълнение, този обемистъ трудъ се явява като единъ отличенъ справочникъ и нарчникъ за географа.

Д-ръ Люб. Диневъ

Otto Maull, Geomorphologie, Leipzig und Wien, 1933, in-gr. 8° XVI+502 стр., съ 130 обр. въ текъста и 71 обр. извънъ текъста. Излиза като частъ отъ Enzyklopädie der Erdkunde, издавана отъ Oskar Kende, издание на Franz Deuticke.

При наличността на толкова много опити за написване на ръководства по геоморфология (наричамъ ги опити, защото нито едно отъ тѣхъ не задоволява, тъй като нѣма нищо по-трудно отъ това, да се опише и обясни едно комплексно явление, каквито сж земеповърхнитѣ форми), явяването на още едно ръководство — гореотбелязаната „Геоморфология“ отъ Ото Маулъ, професоръ по география въ Грацъ, поражда лесно обяснимо любопитство. То се усилва още повече отъ заглавията на тритѣ отдѣла на книгата: 1. Мисли върху геоморфологията. 2. Аналитична геоморфология и геоморфолошко странознание. 3. Систематична геоморфология. Първиятъ отдѣлъ представя уводъ въ геоморфологията. Осже на първата страница, съобразно съ обичая, е дадена дефиниция за сжщността на геоморфологията. Тя била, споредъ Маулъ, „учението за земеповърхнитѣ форми и за физичнитѣ процеси, които ги оформяватъ“. Явно е, че, както много други автори, и Маулъ не е различилъ сжщинската геоморфология отъ динамичната геология. Този начинъ на постъпване е равнозначенъ напр., съ включването на цѣлата климатология, почвознание и биология въ фитогеографията, защото всички растителни асоциации сж създадени подъ действието на климатичнитѣ и почвенитѣ условия и биоложикитѣ закони. Начинътъ, по който постъпва Маулъ, е равнозначенъ и на едно включване на цѣлата физика и химия като науки въ минералогията, защото всѣки минералъ е резултатъ на физически и химически, още по добре казано, физикохимически процеси. Минералогията е, впрочемъ, стара наука, та нѣма защо да се чудимъ, че днесъ на никой минералогъ не идва на умъ да унищожава физиката и химията като самостоятелни науки. По-чудно е, че фитогеографитѣ, науката на които не е по-стара отъ геоморфологията, сж съумѣли да очистятъ фитогеографията отъ чужди полета за работа. Само геоморфолозитѣ, поне по-голѣма частъ отъ тѣхъ включително и Маулъ, не сж съумѣли да разграничатъ своето поле за дейность, лутатъ се насамъ-нататъкъ, дилетантствуватъ въ обсега на други науки. Това проличава най-добре отъ втория отдѣлъ на Мауловата геоморфология, аналитичната геоморфология. Тя започва съ единъ хубавъ прегледъ на извѣтрителнитѣ процеси и на формитѣ, които се получаватъ като последица отъ повърхната денудация. Следва прегледъ на рѣчната ерозия и акумулация и създаденитѣ отъ тѣхъ форми, като се отдѣлятъ много страници за да се обяснятъ разнитѣ видове извори, като извори, единъ чисто хидроложки въпросъ. Много по-късо е разгледанъ въпросътъ за долинитѣ, следъ което следва хубавата глава за денудационнитѣ повърхнини. Следъ това сж разгледани „планинитѣ“ и „низинитѣ“. Изведнажъ изложението прекъсва, и ни се разправя за „карстовитѣ форми и карстовия ландшафтъ“, като сж объркани по непростимъ начинъ понятията коразия и корозия. Вториятъ терминъ, впрочемъ, е съвсемъ непознатъ на Маулъ и той употребява термина коразия (съ който се означава механическото въздействие на една скала върху друга) за химическата ерозия въ карбонатни скали, като забравя при това, че всички скали подлежатъ на химическа ерозия т. е. корозия, и че всички скали даватъ въ този случай специфични форми,

които, ако и не толкова разпространени, като карстовитѣ, все пакъ заслужаватъ да бждатъ споменати поне въ едно толкова обстойно ржководство по геоморфология. Четвъртата глава „Снѣгъ, ледникъ, ледникови форми и ледниковъ ландшафтъ“ е посвѣтена главно на високопланинскитѣ ледникови и следледникови форми и то следъ като въ глава втора бѣха разгледани привидно окончателно и бѣха класирани въ отдѣлни групи разнитѣ видове планини. Петата глава разглежда „Вѣтровата ерозия и акумулация, нейнитѣ главни форми и пустинята“. Отъ самото заглавие на тази глава е явно, че Маулъ не е могълъ да се освободи отъ много остарѣлитѣ схващания за пустинитѣ като формиен комплексъ. Въ последната шеста глава сж разгледани брѣговитѣ форми.

Многообещаващиятъ по своето заглавие трети дѣлъ „Систематична геоморфология“ представя въ сжщностъ само резюме на втория дѣлъ. Нито поменъ отъ опитъ поне да се намѣри нѣкаква закономерность въ разпредѣлението на най-едритѣ земеповърхни форми по земното кълбо.

Въ края на разглеждания обемистъ томъ е даденъ извънредно подробно литературенъ показалець.

За начинающи учебникътъ на Маулъ е съвсемъ несгоденъ. За напреднали и за тѣзи, които могатъ да четатъ критично подобни книги, учебникътъ е полезенъ съ много подробности и литературни указания по нѣкои въпроси. Истинскиятъ учебникъ по геоморфология все още чака своя майсторъ, за да бжде написанъ.

Дим. Ярановъ

F. Machatschek, Das Relief der Erde. Versuch einer regionalen Morphologie der Erdoberfläche. Erster Band. Berlin, 1938, in-gr. 8°, XII+545 стр., съ 142 обр. въ текста и 10 морфоложки карти извънъ текста. Издание на Verlag Gebrüder Bornträger.

Отбелязаната книга представя първиятъ томъ отъ първата регионална геоморфология. Тя се явява като великолепно допълнение къмъ малко по-горе рецензираната Обща геоморфология отъ О. Маулъ. Нуждата отъ една по-обстойна и документирана регионална геоморфология се чувствува много отдавна не само въ нѣмската, но изобщо въ свѣтовната географска литература. Ако нейното написване се забави толкова много, то е защото задачата е безъ съмнение извънредно тежка. Трудността произхожда главно отъ обстоятелството, че е необходимо овладяването на една извънредно обемиста и много нехомогенна по терминология, по похватъ, по задачи и по изпълнение геоморфоложка литература на най-различни езици. Махачекъ, сега професоръ по география въ Мюнхенския университетъ, бѣше безъ съмнение предопредѣленъ да свърши това тежко дѣло. Той е не само единъ отъ най-гопѣмитѣ специалисти по геоморфология, но и единъ отъ малцината, които следятъ цѣлата свѣтовна географска литература. Доказателство за това е между другото и неговата критична библиография върху кватернерното заледряване на Алпитѣ и още повече книгата, за която е дума тукъ.

Съ огледъ на факта, че много земи сж абсолютно непознати въ геоморфолошко отношение и до день днешенъ, Махачекъ е поставилъ следъ заглавието: „Релефътъ на земята“ подзаглавие „Опитъ за регионална морфология на земната повърхнина“, съ което още въ началото много благоразумно е подчерталъ, че не може да става и дума за нѣкаква свършенна и въ окончателна форма написана регионална геоморфология.

Първиятъ томъ, единствениятъ до сега излѣзълъ, засѣга само евразиятския континенталенъ блокъ и срѣдиземноморската област. Следъ единъ много краткъкъ уводъ, въ който се даватъ най-общи сведения за най-едритѣ типове релефъ, и се засѣга само мимоходомъ въпросътъ за тѣхното образуване (теорията на Вегенеръ се отхвърля), Махачекъ преминава къмъ конкретно разглеждане морфологията на голѣмитѣ области на евразиятския блокъ, като започва съ Англия, продължава съ Франция (безъ Пиренеитѣ и Алпитѣ), Срѣдна Европа, Финоскандия, Източна Европа, Сибиръ, Срѣдна Азия и завършва съ Източна Азия (Китай и Япония). За всички тѣзи голѣми области е даденъ общъ прегледъ, следъ което сж разгледани подробно поотдѣлно по-малкитѣ области. Втората часть на първия томъ се отнася за „Срѣдиземноморския планински поясъ на Стария свѣтъ“. И въ този случай следъ единъ общъ, повече тектонски прегледъ, се пристѣпва къмъ разглеждането на отдѣлнитѣ области, и то въ следния редъ: Атласки земи, Иберийски полуостровъ (включително цѣлитѣ Пиренеи), Корсика и Сардиния, Апенински полуостровъ и низината на р. По, Алпитѣ, Юра и Алпийското предземие, Карпатскитѣ земи, Балкански полуостровъ, Кримъ и Черно море. Отъ това просто изброяване е явно вече, че Махачекъ разглежда въ отдѣлнитѣ глави не морфоложки, а орографски единици. При това нито дума не става да бждатъ сравнени подобнитѣ едри морфоложки форми отъ Атласкитѣ земи, Иберийски полуостровъ, Апенински полуостровъ, Балкански полуостровъ. Въ това отношение моята геоморфология на Срѣдиземноморскитѣ земи (излѣзла като часть втора отъ географския очеркъ на тѣзи земи въ Год. Соф. унив., ист.-фил. фак., кн. 36, 1940) се отличава основно по концепция и по фактическо съдържание не само отъ изложението на Махачекъ, но и отъ всички досегашни опити за написване геоморфологията на тази голѣма географска област.

Струва ми се, че не е излишно да се подчертае, че въ този единственъ въ свѣтовната географска литература учебникъ по регионална геоморфология за нѣкои части отъ Срѣдна и Южна Европа е писано изключително въз основа на изучаванията на български географи. Такъвъ е случаятъ, когато се говори за морфологията на Сиера Невада и околнитѣ ѝ котловини, флорентинската котловина и ограднитѣ ѝ височини, татранскитѣ котловини, а сжщо и когато става дума за нѣкои специални въпроси отъ морфологията на Швейцарска Юра. Особено деликатно е било положенито на Махачекъ, когато е трѣбвало да пише за морфологията на източната часть на Балканския полуостровъ. За тѣзи земи той е разполагалъ съ трудове на нѣмски, сръбски и български автори, трудове написани все на нѣмски езикъ,

отнасящи се за едни и сщци земи, но довеждащи до съвсемъ различни заключения. Махачекъ, следъ като е прочелъ и преценилъ всички тѣзи трудове, е възприелъ мнението на българскитѣ автори.

За образуването и морфоложкия развой на задбалканскитѣ котловини е възприето само моето мнение, изложено на цѣла страница (стр. 524). Тукъ между другото е казано: „... Успоредно съ Стара-планина се е образувала между нея, Люлинъ-планина и изолирания сиенитенъ блокъ на Витоша още презъ Миоцена Софийската котловина. Тукъ и плиоценскитѣ наслаги сж силно дислокирани, а корелатнитѣ на тѣхъ заравнености денивелирани, издигнати на височина отъ 750 до 1250 м. Отъ това може да се сжди, че и междиннитѣ заравнености на Витоша не сж никакви пиедмонтски стжпала, както смѣтатъ Пенкъ и Гелертъ, а, както приема Ярановъ, части отъ една дислокирана и стжпаловидно издигната повърхнина. За това говори и обстоятелството, че цѣлата маса се издига както пултъ надъ околнитѣ значително по-низки земи... Южната ограда на задбалканската котловинна редица се образува отъ единъ антиклинориумъ, прекжснатъ отъ напрѣчни изкорубвания. Той започва съ Ихтиманска Срѣдна-гора между искърското и маричиното порѣчие и образува Срѣдна-гора на югъ отъ котловинитѣ на Златица и Карлово, като завършва съ Сърнена гора при Тунджа. И тукъ Гелертъ се опита да реконструира неговитѣ 5—6 нива отъ Стара-планина, като използва незначителни заравнености по върховетѣ и билата и даже изолирани хълмове; достатъчно е, обаче, да възприемемъ, заедно съ Ярановъ, сжществуването на една миоценска денудационна повърхнина, образувана за смѣтка на тектонския релефъ отъ навлачни плочи, която повърхнина да отдѣлимъ отъ една врѣзана въ нея плиоценска повърхнина; само отъ южната страна на Срѣдна-гора се намира левантийско ниво, което преминава въ низината на Марица въ седиментационна повърхнина...¹⁾

¹⁾... Im Streichen des Balkan entstand zwischen diesem, der Lülín-Planina und dem ziemlich isolierten Syenitblock der Vitoša schon im Miozän das Becken von Sofia, in dem noch die Pliozän-schichten stark gestört und die zugehörigen Abtragflächen in Höhen zwischen 750 und 1250 m verstellte sind. Dacher stellen auch die Zwischenniveaus der Vitoša keine Piedmont-Treppe dar (Penck, Gellert), sondern sind (nach Jaranoff) Stücke einer treppentartig dislozierten Fläche; doch ist die ganze Masse über ein wesentlich niedrigeres Mittelgebirgsland und die umliegenden Becken pultartig mit dem Steilabfall nach NO herausgehoben worden... Die südliche Begrenzung dieser Beckenzone bildet eine durch Quermulden unterbrochene Wölbungszone. Sie beginnt als Ichtimanisches Mittelgebirge zwischen Isker und Marica-Gebiet und bildet die Sredna-Gora südlich der Becken von Zlatica und Karlovo, endlich bis zur Tundža die Sarnena Gora. Auch hier versuchte Gellert aus kleinen Gipfel- und Kammflächen und gar aus Inselbergen seine 5—6 Niveaus des Balkans zu rekonstruieren; aber es genügt wohl, mit Jaranoff eine etwa miozäne Rumpffläche, zu der das tektonische Deckenrelief abgetragen war, von einer z. T. darin eingeschnittenen pliozänen Verebnung zu trennen; nur auf der Südseite der Sredna Gora ist noch ein levantisches Niveau weit verbreitet, das gegen die Maritza-Ebene hin in eine Aufschüttungsfläche übergeht...“

Моралното удовлетворение отъ тази преценка е за рецензента много голѣмо. Тя идва като отговоръ на тѣзи недобросъвестни люде, които, неуспѣли въ своитѣ амбициозни домогвания, използватъ страни-

Решоналната геоморфология на Махачекъ е единъ неизчерпаемъ източникъ за геоморфолошко опознаване на всички разгледани земи. Нейното използуване ще се налага освенъ това въ бждеще на всички, които ще искатъ да се занимаватъ съ странознание. Геоморф. белжки въ по известнитъ странознания (Géographie Universelle, Länderkunde отъ Хетнеръ, отъ Лаутензахъ, отъ Клуते) бледнѣятъ предъ обстоянитъ и все пакъ необременени съ излишни подробности характеристики, дадени отъ Махачекъ.

Подробнитъ библиографски указания сж не по-малко ценно качество на разглежданата книга. Желателно е тя да бжде използувана повече, за да не се говори съ общи думи за земи, които се състоятъ понѣкога отъ дѣлове съ съвсемъ противоположни белези.

Дим. Ярановъ

Географски издания и географски правописъ.

Географскитъ издания у насъ, които напоследъкъ се печататъ все повече и повече, поради развитието на българската география и поради настѣпилитъ политически промѣни въ границитъ на европейскитъ държави и на България, нѣматъ още единъ установенъ географски правописъ. Тази констатация може да се направи въ всѣка географска работа или карта. Необходимостта отъ единъ по-установенъ географски правописъ, особено въ картитъ, е явна. Затова, разглеждайки нѣкои последни географски издания, ще използуваме малкото мѣсто тукъ, за да дадемъ и нѣкои сведения за по-голѣмото уеднаквяване въ правописа на географскитъ имена.

1) **Жечо Чанковъ** — Географски речникъ на България, София, 1939. 16⁰, 540 стр.

Водимъ отъ нуждата и България да има свой по-пълненъ географски речникъ Ж. Чанковъ ни дава новъ цененъ приносъ за географията на България. За съставянето на речникъ отъ подобенъ характеръ се искатъ много познания въ материята, дългогодишна практика въ географията на България и лична провѣрка на обектитъ, които ще попаднатъ въ буквитъ на речника. Авторътъ е познатъ съ горнитъ качества, все пакъ, многостранността на всѣки речникъ допуска и грѣшки. За всѣка буква отъ него се иска провѣрка или на самото мѣсто, или чрезъ достовѣрна географска литература и сигурни познавачи. За всичко това е необходимо време. Сигурно и този рѣчникъ е отнелъ много трудъ и време на автора, но тѣ се оправдаватъ съ голѣмата целъ, която си е поставилъ той: да запълни празнотата въ нашата географска литература за България съ единъ по-

цитъ на списанията „Родина“, „Училищенъ прегледъ“ и всѣкидневнитъ вестници, за да пишатъ заблуждения и оскръблениа и да даватъ претенки за трудове, отъ които не разбиратъ нито единъ редъ. Забележително е какъ умѣло тѣзи озлобени люде сж подвели редакторитъ на споменатитъ списания и вестници, като имъ сж се представили за „географи“. Азъ нѣма да се унижа никога да вода полемика съ тѣхъ въ печата. Настоящата рецензия е моятъ единственъ косвенъ отговоръ.

новъ нарѣченъ справочникъ за нѣкои по-известни и неизвестни географски обекти у насъ.

Речникътъ дава съ подробни изрази по-отличителното за планини, върхове, полета, мѣстности, рѣки, езера и блата, мини, бани, лѣтовища, манастири, всички градове, по-голѣми села и много други географски обекти отъ нашата страна. При тѣзи много сведения, които се даватъ, ползата отъ речника е явна, но ще спремъ вниманието и на нѣкои допустнати несъобразности, за които имаме сигурни сведения отъ лична провѣрка, или отъ точни издания и които трѣбва да се иматъ предвидъ при второто издание.

Следвайки буквитѣ обръщаме вниманието на нѣкои различия: Азмакъ дере се влива въ р. Тунджа надъ Ямболъ, а не подъ него; Айваджишкиятъ проходъ се нарича вече Дюлински по името на с. Дюлино (Айваджикъ), а не Дюлявски; Аланъ-кайрашката рѣка (Дяволската рѣка) прибира водитѣ на Дяволското блато (не езеро), а не се влива въ него; Амбарица (2167) за сега е пети (а не втори) по височина връхъ на Стара планина следъ Юмрукъ чалъ (2374), Кадемлия (2273), Вежень (2197) и Миджуръ (2168); Арда води началото си отъ извора „Арда баши“ въ северната страна на граничния връхъ Юрта, а не отъ множество притоци въ Ю.-И. Родопи; Арчарица е дѣсенъ притокъ на р. Арчаръ, а не равнозначеща на нея — извира отъ връхъ Китка и се влива въ Арчаръ при с. Раяновци; Велека има дѣсни притоци Ай дере (не Андере) и лѣви — Стрѣвница (не Стрѣмница), Еленица (не Яленица); Видима извира отъ северо-зѣдното теме на Юмрукъ чалъ, а отъ Мара гидикъ извира р. Острегъ, дѣсенъ притокъ на р. Видима; Дяволската рѣка води началото си отъ Дуденската рѣка, която извира отъ връхъ Петровъ долъ (не отъ вр. Босна, който е доста на западъ и северно отъ с. Конакъ) и въ която се влива Зелениковска рѣка, отъ гдето вече носи името Дяволска рѣка; Калаващица извира отъ вр. Влъкъ и не се влива направо въ Марица, а въ р. Пѣсчаникъ (Пѣсчъчникъ), като нейнъ дѣсенъ притокъ; Капатнишкиятъ дѣлъ има най-голѣмата си височина отъ 2307 м., а не 2220 м.; Карабоазката блатна низина е помѣствала блатата Десна (не Дезина, нито Деспа — стр. 123), Видра и Краеща; Комъ има 2016 м. височина, а не 2010 м.; Кокезъ тепе се намира на изтокъ отъ Тополовския проходъ, а не на западъ; Кресненската клисура започва отъ с. Крупникъ, а не отъ с. Симитли; Маказа — това е Голѣмъ Маказъ (700 м.), защото има и Малкъ Маказъ (690 м.) на самата граница; Печинска бара (дѣсенъ притокъ на р. Ломъ) е въ сѣщность Нечинска бара, която отъ с. Луковица надолу се нарича Гаговица; Пѣсчаникъ (Пѣсчъчникъ) извира отъ връхъ Алексица (Срѣдна гора), като до с. Староселъ се нарича Старата рѣка, а южно отъ с. Елешница приема дѣсниятъ си притокъ Калаващица и се влива въ Марица източно отъ Пловдивъ; „Попина-лжка“, хижа, е на 1220 м. надморска височина, а не на 1340 м. Къмъ тѣзи различия ще прибавимъ още и неточното опредѣляне изворитѣ на много рѣки, които се смѣсватъ съ началнитѣ имъ притоци. Съ общи изрази се сливатъ нѣколко такива притоци, за да се изведе началото на рѣката, когато това е

по-редко явление. Така е съ р. Ломъ, Цибрица, Огоста, Видима, Росица, Арда, Доспатъ и др.

Тъзи и още нъкои несъобразности сж много малко спрямо голъмия обемъ на речника отъ 1962 имена, за които ни дава сведения. Груби гръшки въ речника нъма. Отъ тукъ и голъмата полза отъ този трудъ, преди всичко за учителя по география и после за останалитъ учители и интеллигентни люде, които ще иматъ нужда отъ подобна справка.

2. Карта на България отъ Д-ръ Д. Стояновъ, мърка 1:500,000 1:50/1:03 м., издава книгоиздателство „Казанлъшка долина“, София, 1940, 4 листа.

Книгоиздателство „Казанлъшка долина“ се е заело съ една, наистина, трудна задача—издаването на подробна и точна карта на България. Съставянето на тази карта е плодъ на нъколкогодишна работа, като обхваща пространството между $20^{\circ}30'$ и $29^{\circ}15'$ източно отъ Гриничъ и $39^{\circ}45'$ — $44^{\circ}20'$ сев. ширина, а съдържа всички по-главни орографски и гидрографски обекти, всички градове (по жители), по-голъми села, всички ж. п. линии, по-главни шосета, проходи, минерални бани, мини, окопи и др. Релефътъ е изразенъ съ 10 хипсометрични цвѣта (и хоризонтали), а морето — съ 6 изобатни цвѣта (и изобати). За тази карта трѣбва да се забележи, че много отъ често повтарянитъ гръшки въ много други карти тукъ сж изправени. Тя е съ точни хоризонтали и точно опредѣление мѣстото и височината на върховетъ. Надписани сж и много отъ областнитъ географски имена, които въ други подобни карти липсватъ, като Хасекията, Мраката, Елията и др. За първи пжтъ сж отбелязани и промѣнитъ въ гидрографията на Македония подъ гръцка властъ, станали следъ последнитъ отводнявания.

Все пакъ, животътъ на картата не е вѣченъ и тя рано или късно остарява. А и тукъ многостранността допуска гръшки. Посочваме нъкои дребни различия, които не прѣчатъ за добрия общъ видъ на картата: бифуркацията на р. Неродимка въ Югославия е погръшно представена — тя се раздвоява западно отъ градчето Урошевацъ (на 590 м. надъ морето), като ржавтъ на северъ се нарича р. Сазлия (минава източно отъ едноименно село) и се влива въ р. Ситница при с. Робовце (на 545 м. надъ морето); гръшката съ р. Пъсчаникъ и Калаващица се повтаря и тукъ; началата на р. Тополница и р. Луда Яна би трѣбвало да се изведатъ отъ вр. Буная; р. Пиринска Бистрица не извира отъ Поповото езеро на изтокъ отъ главното пиринско било, а отъ циркуса на западъ отъ него; казва се р. Баниски Ломъ, а не Бански Ломъ; р. Стрѣма извира отъ Старопланина (Веженъ), а не отъ Срѣдна гора; Маказа е само проходъ, но не и село; с. Мокренъ (Котленско) е погръшно надписано на мѣстото на с. Фердинандово (Карнобатско), когато то си има условенъ знакъ при Котленския проходъ, гдето му е мѣстото; ж. п. линии отъ Сараново и Пазарджикъ се събиратъ при с. Варвара (на западъ отъ р. Ели дере), а не при с. Вѣтрень-долъ (на изтокъ отъ рѣката);

линейната мърка е поставена въ условнитъ знаци, а тя се поставя обикновено подъ числената мърка въ оглавлението на картата.

Картографското изпълнение е издържано: добре подобрани шрифтове за съответнитъ географски обекти, добре и правилно поставени надписи, макаръ и повечето съ лепене. До 1400-метровия хоризонталъ цвѣтоветъ (7) сж много добре избрани, приятни за окото, хипсометрически вѣрни и съ добъръ пасеръ. Предпоследнитъ две бои, обаче, съ своя силенъ контрастъ и съвсемъ другъ цвѣтъ — свѣтло-розовъ растеръ на квадрати и плтно пресичатъ изведнѣжъ релефа на 1400 м. и му даватъ платовиденъ характеръ. Последниятъ бие на очи подобре тамъ кждето сѣннитъ сж по-слаби, като върху Мокра планина (въ Югославия) и въ Родопитъ. Като че ли и сѣннитъ тукъ не взиматъ еднакво участие при предполагаемо едно и сжщо освѣтление на релефа. Сѣннитъ изразяватъ на само формитъ на релефа, като имъ деватъ пластика и ги подигатъ, но и тѣхната височина. По-разлатитъ и непресѣчени форми хвърлятъ по-свѣтла и разлѣта сѣнка и освѣтлението изглежда по-голѣмо отъ сѣнката, но при по-високитъ и пресѣчени форми сѣнката е по-тъмна и ограничена. Въ границитъ на България тѣзи условия сж спазени, но въ чуждоземнитъ граници релефътъ е представенъ по-лекъ: тукъ сѣннитъ сж слаби, а освѣтлението силно, когато хоризонтлитъ сж гъсти (Мокра пл. и др.). Посоката на освѣтлението, западъ—северо-западъ, е правилно избрана. Тази посока не е естествена за освѣтлението на земнитъ форми отъ слънцето (обикновено отъ югъ), но е естествена за нанасянето имъ на картата, тѣй като следва освѣтлението и посоката на писането. Зашото важно е да се придаде правилна пластика на релефа, независимо отъ кжде иде освѣтлението, но при технически удобства.

Независимо отъ тѣзи нѣколко различия, картата на Д-ръ Стояновъ си остава великолепно помагало за географията на България и околнитъ земи.

При едни такива трудове, обаче, трѣбва да се обърне особено внимание и на *географския правописъ*. Едно пълно и правилно разрешение на този въпросъ още не е дадено отъ нашитъ езиковеди, затова и правописътъ на географскитъ имена е различенъ и своеобразенъ въ различнитъ географски писания, включително и списѣцитъ на населенитъ мѣста въ България. Касае се, най-вече, до сложнитъ географски имена отъ по две и повече думи: кои втори думи се пишатъ съ главна буква и кога се поставя съединителна чертица между думитъ? Въ разгледания речникъ правописътъ е различенъ, даже нѣкжде и за едно и сжщо име. Едни сложни имена на планини, върхове, мѣстности, рѣки и др. иматъ втората си дума съ главна буква: Сакаръ Балканъ, Бозлу Гьолъ и пр., а други — не: Чаталъ балканъ, Кара гьолъ и пр. Едни сж съединени съ чертици: Стара планина, Странджа-планина, Верила-планина, Елтепе, Крепченско-кале, Стара-рѣка, Горно-езеро и много други, а въ други подобни имена съединителнитъ чертици липсватъ: Малашевска планина, Васильовска планина, Източни Родопи, Овинатия връхъ, Баташки карлъкъ, Калокочъ кале, Осеновска рѣка, Черна Места и много

други. Въ това отношение картата на Д-ръ Д. Стояновъ е по-издържана и уеднаквена, но и тукъ се срѣщатъ нѣкои различия: с. Долна-мелна и с. Горна-мелна (Трънско), с. Голѣми-Изворъ (Тетевенско) и с. Горски-изворъ (Хасковско) и др.

Сега, когато преименувахме вече населенитѣ мѣста, а продължаваме да замѣняме и чуждитѣ топографски имена съ български, налага се да се обърне внимание и на тѣхния правописъ. Този въпросъ, мислимъ ние, е разрешенъ най-добре въ „Българската граматика“ на Петъръ Ст. Калканджиевъ, Пловдивъ—София, 1938 г., стр. 85. Тамъ се даватъ две ржководни правила: 1. въ съставнитѣ географски имена втората (респ. и третата) дума се пише съ главна буква само тогава, когато тя е сжществително собствено и 2. съединителна чертица се поставя само при географскитѣ имена на населенитѣ мѣста (градове, села, махали и колиби). Това значи, че главната буква на втората дума не зависи отъ това, каква е първата дума — сжществително или прилагателно и че всички наименования на останалитѣ географски обекти: планини, върхове, мѣстности, хидрогеографски имена и пр. се пишатъ безъ съединителна чертица. Примѣри: 1. гр. Стара-Загора, с. Бѣли-Брѣгъ, р. Луда Яна, р. Черна Места, Черно море и много други; 2. гр. Нова-Загора, с. Свети-Кирилово, с. Даскалъ-Атанасово, с. Сладъкъ-кладенецъ, р. Стара-рѣка, с. Стара-рѣка, с. Черни-Витъ, р. Черни Витъ, с. Черни-връхъ, вр. Черни връхъ и много други. Често вторитѣ думи на сложнитѣ географски имена, макаръ и сжществителни нарицателни, сами отъ себе си даватъ название на други географски обекти и ставатъ сжществителни собствени, но въ нашия случай тѣ сж нарицателни и като такива се пишатъ съ малка буква. Напримѣръ: с. Горна-бана (има и с. Бана), с. Момина-кисура (с. Кисура), вр. Завалска китка (но вр. Китка) и др. А погрѣшно е да се пишатъ Стара планина, Сръдна гора и нѣкои други съставни географски имена съ съединителна чертица затуй, че думитѣ сж недѣлими, а Рила планина, Сакаръ планина и др. — безъ съединителна чертица, защото сж дѣлими. Всички сложни топографски и хидрографски имена, чиято първа дума е прилагателно, сж недѣлими. Това, обаче, не значи, че трѣбва да се съединяватъ съ чертица. Напримѣръ: Черно море, Бѣло море, Велики океанъ, Ледено езеро, Стара рѣка, Черни връхъ и много други се пишатъ безъ съединителна чертица, макаръ, че първата дума е прилагателно и че сж недѣлими. Тѣзи две точки сж ясно опредѣлени и трѣбва да се иматъ предвидъ винаги за правила. Само отъ селищнитѣ двойни имена ще извлѣчемъ едно малко изключение: не се поставя съединителна чертица само при населени мѣста, които носятъ и дветѣ имена на видни личности, като с. Любенъ Каравеловъ, кол. Иванъ Димовъ, с. Тодоръ Икономовъ, с. Василь Друмевъ, с. Илия Блъсковъ и още нѣкои (а тѣ не сж много). Но ще пишемъ винаги съединителна чертица при опредѣлителнитѣ собствени имена, като с. Иванъ-Вазово, с. Добри-Войниково, с. Никола-Козлево, с. Цани-Гинчево, с. Стефанъ-Стамболово и др. (тѣзи сж повече).

Съединителна чертица не се слага още когато населеното мѣсто предварително се опредѣля какво е то: градъ, село, махала или ко-

либи. Напримѣръ: село Овча-могила, село Кричимъ, махала Камень-долъ и др. Но ако това опредѣление е следъ името на населеното мѣсто, следователно влиза като съставна дума на това име, то съединителна чертица се слага на общо основание. Напримѣръ: Саросело, Киркова-махала, Душовски-колиби и др. Сжщото се отнася и за думата гара. Когато се опредѣля нѣкоя гара, на населено мѣсто или не, съединителна чертица не се поставя, — гара София, гара Филипово и др. Но, ако тѣзи гари сж населени мѣста, каквито имаме вече доста, то съединителна чертица се поставя на сжщото основание — с. Гара-Драгоманъ, с. Гара-Кричимъ, с. Гара-Разградъ и др.

Производнитѣ, пкъ, отъ двойнитѣ географски имена спокойно могатъ да се сливатъ въ една дума, напримѣръ: Новозагорско поле, Черноморски брѣгъ, Старопланински връхъ и др. Тази свобода се допуска при съставно име, чийто първа дума обикновено е прилагателно, което при опредѣляне на новото понятие се малко измѣня. А двойни имена на селища, при които втората дума е „градъ“, се пишатъ като една дума: гр. Ивайловградъ, гр. Крумовградъ, с. Згориградъ, с. Новградецъ и др.

Важно за географския правописъ, което сжщо трѣбва да се има предвидъ въ подобни географски издания, е и употребяването на ударението за нѣкои имена, които иматъ свойствено мѣстно произношение. Такива характерни имена трѣбва да носятъ и своитѣ ударения, защото безъ тѣхъ тѣ се четатъ и произнасятъ различно и по-нѣкога неразбираемо за мѣстното имъ население. Напримѣръ, трѣбва да се поставятъ ударения на следнитѣ имена, за да се четатъ правдоподобно: Бурѣлъ (не Бу'рель), с. Орѣхово — Асеновградско (не Орѣ'хово), с. Острѡвъ (не О'стровъ), с. Кнежѡ (не Кне'жа), с. Лесковецъ (защото има и Лѣ'сковецъ), с. Дѣдовѡ — Пловдивско (не Дѣ'дово), с. Циганово — Г. Орѣхозско (а казваме циганинъ), с. Чупѣтлово (не Чупѣ'тлово) и много други. Необходимостта отъ тѣзи ударения е съзрѣна и отъ Дирекцията на статистиката, защото въ последното ѳ издание на „Списъкъ на населенитѣ мѣста“ тѣ сж употребени широко.

Необходимостта, пкъ, отъ единъ правилень географски правописъ въобще, най-добре се съзира при картитѣ. Картата е огледалото на географията и въ нея трѣбва да се оглежда не само вѣрниятъ географски материалъ, но и правилниятъ географски правописъ. За всички географски имена трѣбва да се съблюдаютъ горнитѣ нѣколко правила и само така ще имаме въ бъдеще еднакъвъ въ географския правописъ на всички географски издания.¹⁾

¹⁾ Редакцията дава бележката на Ат. Алексиевъ само като мнение, съ което, обаче, не смѣта за необходимо да се солидаризира. Географскиятъ правописъ е установень съ правилникъ само-въ Перу. Нито нѣмци, нито французи, още по-малко англичани или италианци или които и да сж други, иматъ установень географски правописъ и всѣки пише както намѣри за добре. Напримѣръ: Süddeutschland и Süd-Deutschland; Péninsule balkanique, Péninsule Balkanique, péninsule Balkanique, péninsule balkanique, т. е. по четири начина се пише на френски езикъ името на Балкански полуостровъ. Дори и да е абсолютно наложително едно унифициране на географския правописъ, то сигурно нѣма да стане възъ основа на измисленитѣ отъ г-на Калканджиевъ „правила“, като се има предвидъ,

Като се обърне внимание на него и на още по-големата и попълна достовърност във представянето на някои географски обекти във България, речникът на Ж. Чанковъ и картата на Д-ръ Д. Стояновъ ще иматъ, наистина, качествата на едни още по-ценни и необходими помагала по география на България за всички.

Ат. Алексиевъ

Б. Стефановъ, Къмъ въпроса за произхода и възрастта на льоса въ крайдунавската низина. Год. Соф. унив., агрономо-лесовъденъ факултетъ, т. 18, 1939—1940 г., стр. 59—63.

Тази кратка статия на проф. Б. Стефановъ е отговоръ на моята критична бележка (печатана въ моя „Опитъ за паралелизация на Кватернера отъ Балкански полуостровъ, Черно море, Сръдиземно море и атлантическия брѣгъ на евроафриканския блокъ, въ Год. Соф. унив., ист.-фил. фак., кн. XXXV, 14, 1939, стр. 15—18) върху статията на проф. Стефановъ, печатана въ предишната кн. 6 на Известията на Българското географско дружество (Льосътъ и разпространението на горската растителностъ въ крайдунавската низина).

Проф. Стефановъ смѣта, че „на всѣка по-подробна географска карта, а още по-добре, когато се пропътува самата дунавска равнина“ можело да се види, че има локално развита хидрографска мрежа. При пътуване въ самата равнина наистина се виждатъ долините на рѣкитѣ, които слизатъ отъ Стара-планина и които сж много по-стари отъ льоса и дори отъ лежащите подъ него плиоценски наслаги; виждатъ се и широки долиновидни форми, които се дължатъ на повърхната денудация. Виждатъ се, обаче, и то на много голѣмо пространство и тѣзи безотточни форми, които не личатъ на „по-подробните географски карти“, къмъ които ме отправя проф. Стефановъ, а само на планшетитѣ въ мѣрка 1 : 25,000, снимани презъ последните години отъ Военния географски институтъ. Проф. Стефановъ ликвидира тѣзи форми съ едно единствено изречение: не било правилно тѣ да се преписватъ „само на единъ еоличенъ произходъ на льоса, щомъ като се допускатъ и толкова много тектонични движения презъ Кватернера“. Слава Богу, методитѣ на геоморфологията сж достатъчно уточнени, за да могатъ да се отличатъ съ абсолютна сигурностъ еоличните отъ тектонските земеповърхни форми. Тѣй както проф. Стефановъ намира за добре да ме посъветва да изуча поне колкото него фитогеографията, и азъ отъ своя страна ще си позволя да го замоля да се залознае поне колкото мене съ геоморфологията, преди да се произнася по чисто геоморфоложки въпроси.

Проф. Стефановъ прави въ връзка съ това едно твърде интересно пресмѣтане, което, споредъ него, показва, че льосътъ въ Се-

че неговата грѣматика получи не много ласкави отзиви (вж. отзивитѣ на Н. Костовъ въ сп. „Просвѣта“, год. II, кн. 4, стр. 563—568 и на Цв. Тодоровъ въ „Македонски прегледъ“, год. XI кн. 1 и 2, стр. 225—232.)

Бел. ред.

верна България билъ по-старъ отъ 600,000 години, т. е. билъ отъ плиоценско време. Пресмѣтането е основано, обаче, на толкова много недоказани предположения, че не може по никой начинъ да се приеме за сполучливо и убедително. Не е вѣрно, преди всичко, че Дунавъ билъ текълъ „срѣдно около 30 километра“ по на северъ и то точно по време на насипването на льоса. Тази рѣка тече на голѣмо протежение по единъ разсѣдъ, който е по-старъ отъ льоса и който именно е обусловилъ точното положение на рѣката. Тя и днесъ стои при този разсѣдъ! Така че не само въ днешно време, но и по рано подкопането на брѣга не е вѣрвѣло толкова бързо, колкото предполага проф. Стефановъ. А пъкъ наличността на много алувиални поврѣхнини предъ българския брѣгъ показва, че на мѣста р. Дунавъ дори се е отдалечила презъ последно време отъ нашия брѣгъ.

Колкото се отнася до екологичнитѣ условия, които сж съществували по време на Вюрма, за тѣхъ нито азъ, нито Стефановъ имаме право да сждимъ съ голѣма сигурность. Азъ отричамъ това право и на проф. Стефановъ, защото никой до сега не ни е далъ правилата, по които да може да се сжди за нѣкогашнитѣ екологични условия възъ основа на процентното съдържание на хумусъ, още помалко може да се сжди за тѣзи условия по съвременната растителность на Дунавската равнина, която споредъ самия Стефановъ е тѣй хетерогенна по произходъ.

Струва ми се, че не е достатъчно да кажемъ, когато е дума за калциниранитѣ туби, че не сме наклонни да считаме „тѣзи случайни явления като отпечатъци на празнини, произлѣзли отъ коренитѣ на сухоземни растения, обитавали по льосовата поврѣхнина. За да се считатъ като такива, тѣзи образувания трѣбва да се намиратъ не като случайни находки, а въ голѣмо количество, поне на нѣкои мѣста“. Работата е именно тамъ, че това не сж „случайни находки“, а постоянно явление, известно много добре на тѣзи, които истински и обстойно сж се занимавали съ льоса въ Северна България.

Споредъ Б. Стефановъ при Русе могло да се намиратъ останки отъ предисторичния човѣкъ и отъ бозайници, защото „льосътъ при Русе достига периферното си положение“. Това твърдение е абсолютно невѣрно. Доста е неговиятъ авторъ да погледне геоложката карта на проф. Ст. Бончевъ въ мѣрка 1:800,000, за да се увѣри, че грѣши. Но дори и да е така, какъ ще съгласува Стефановъ края на Плиоцена и началото на Кватернера съ младия Палеолитъ? Или следъ като най-лекомислено отрича много отъ постиженията на кватернерната геология, той ще си позволи съ единъ замахъ да разруши и цѣлата предистория?

Заключението на проф. Стефановъ е, че „човѣкъ никога не е склоненъ да жертвува фактитѣ заради авторитета на една хипотеза“. Но кои сж фактитѣ на г. Стефановъ? — само съвременната растителна покривка. А въ какво се състои моятъ споръ съ него? Да се възстановятъ физикогеографскитѣ условия по времето, когато се е образувалъ льосътъ. Кои факти могатъ да бждатъ въ такъвъ случай мѣродавни? — Безъ съмнение физикогеографскитѣ, запазени

при това тъкмо от времето, когато се е образувала льосовата покривка. Г-нъ проф. Б. Стефановъ би ималъ право да се противопостави на изводитѣ отъ тѣзи физикогеографски факти (не става дума за никакви хипотези!) само ако би ималъ съвременни на тѣхъ зоопалеонтоложки или фитопалеонтоложки факти. Съ такива той не разполага. Съ даннитѣ, съ които той оперира, могатъ да се правятъ заключения за последнитѣ хилядолѣтия, но не и за цѣли геоложки епохи. На тази теоретична тема азъ приемамъ на драго сърдце едно евентуално продължаване на спора съ проф. Б. Стефановъ. Колкото се отнася до физикогеографскитѣ, геоложкитѣ, палеонтоложкитѣ и предисторичнитѣ факти — тѣ сж много ясни и е ненаучно да бждатъ нагаждани къмъ заключения, които г-нъ Стефановъ си е въобразилъ, че може да се извадятъ отъ едно бѣгло запознаване съ съвременната растителностъ на Дунавската равнина.

Дим. Ярановъ

Василъ Мариновъ, Авренско плато. Областно географско изучаване. (Съ 5 географски скици, 1 геологически профилъ, 1 геологическа скица, 1 географска карта и 25 фотографски снимки. In 8°, 95 стр. София 1940 г.)

Позовавайки се на думитѣ на автора, който казва въ предговора, че „непълноти и грѣшки може да се намѣрятъ въ работата ми. Всѣко изправяне и допълване въ това отношение, отъ кждето и да идва то, ще бжде прието съ благодарностъ“, отбелязваме нѣкои грѣшки и непълноти, които ни направиха най-силно впечатление.

Работата се състои отъ 7 части. Въ първата авторътъ ни запознава съ мѣстото на Авренското плато всрѣдъ българскитѣ ландшафти на източната частъ на Дунавската равнина. Споредъ автора, платото има ясно очертани геоморфоложки и хидрографски взаимнопокриващи се граници, между Черно море на изтокъ, р. Камчия на югъ, Султанларското поле на западъ и Бѣлевското и Варненско езеро на северъ. Въ втората частъ се определя най-напредъ мѣсто на ограднитѣ форми на областъта, като сведенията сж взети отъ геоложкитѣ работи на автори, работили върху областъта отъ геолошко, хидрографско и т. н. гледище. При описанието на южната оградна форма на Авренското плато, авторътъ отдава гжстата, широколистна и многоетажна гора, наречена „Лонгосъ“, на специфичния климатъ, докато такъвъ на това мѣсто липсва и гората се дължи на алувиумъ тѣ. Последниятъ е разположенъ само надъ нѣколко метра надъ рѣчното ниво, поради което въ него подпочвената вода е разположена винаги съ високо ниво, въ връзка съ което е и развитието на буйна, хигрофитна гора върху тѣзи тлѣсти и фини рѣчни наноси. Не е безинтересно да се отбележи, че „Лонгосъ“ дава съ своето разпространение точно разпространението на алувиалнитѣ наслаги (вижъ подробности у нецитираната отъ автора работа на Д. Ярановъ — Младотерциернитѣ и кватернернитѣ наслаги въ областъта на Камчия, отъ сп. „Geologica Balkanica“ т. III, кн. 2. 1939 г.)

На тяхната липса северно и южно от рѣката по склоноветѣ се дължи и отсъствието на растителни видове, характерни за „Лонгоса“, а не на климата. Основавайки се на Ренск, г. В. Мариновъ говори за черноморска крайбрѣжна тераса, докато съществуването на такава се оспорва отъ наши автори. (вижъ Д. Ярановъ пакъ тамъ стр. 79). Последниятъ отрича съществуването на крайбрѣжни морски тераси поради флексурата по нашия Черноморски брѣгъ между Калиакра и Емине, която е улеснила образуването на абразионна поврѣхнина (г. В. Мариновъ не споменува нищо за такава поврѣхнина), съ която може да се обясни правилността на нашия Черноморски брѣгъ, а многобройнитѣ свлачища свидетелствуватъ само за бързото напредване на това мѣсто на морето за смѣтка на сушата. Предполагаме, че на снимката на стр. 18 въ работата на г. В. Мариновъ, изобразяваща устието на р. Паша-дере и платовидния рѣтъ покритъ отъ гѣста гора, последниятъ (платовидниятъ рѣтъ) е частъ отъ споменаваната у Д. Яранова абразионна поврѣхнина, която за г. В. Мариновъ е останала незабелязана.

На геоложката скица на стр. 11 авторътъ не е отбелязалъ съществуването на Плиоценъ въ нѣкои южни части на покрайнината, макаръ отчасти да съобщава за тѣхъ (стр. 12 и др). На сжщата скица е отбелязанъ лѣосъ на нѣколко мѣста. Сжщиятъ на геологическата карта, приложена къмъ работата на г. Д. Ярановъ (вж. цит. съч.) липсва, а е нанесенъ делувиумъ, които по р. Паша-дере, а и другаде, заема сравнително голѣмо пространство (г. В. Мариновъ не говори нищо за делувиума и следователно не го и нанася на скицата си). На стр. 13 е дадена интересна морфографска карта съ разпредѣление на морфографскитѣ форми на Авренското плато, но намъ се струва, че е по-научно да се даде въ такъвъ случай морфоложка карта. Подѣленieto на Авренското плато на 6 морфоложки области: платовидна област, Северна област, Южна област и т. н. не е сполучливо отъ методична гледна точка, понеже една малка покрайнина отъ типа на Авренското плато не може да се дѣли на области.

На стр. 19—20 въ главата Геоморфогенезисъ се говори за две денудационни поврѣхнини, дори се опредѣля и тяхната възраст (понтийска и левантійска). Явно е, че авторътъ е въ погрѣшенъ пътъ, ржководейки се отъ Gellert-овитѣ 5 нива. Ако той бѣ обърналъ по-голѣмо внимание на дейността на поврѣхната денудация (тя натрупва делувиумъ по полегатитѣ склонове на планини, хълмове, ридове и т. н.) върху Авренското плато, той би забелязалъ делувиума, който заема голѣми размѣри (по ридоветѣ, оградни на р. Паша-дере напр., както споменахме) по полегатитѣ ридове на Авренското плато. А споредъ Д. Ярановъ (цит. съч. стр. 76 = 34) делувиалнитѣ наслаги сж най сигурно свидетелство, че по Авренското плато нѣма запазени стари земноповрѣхни форми, следователно не може и да се говори за денудационни поврѣхнини. За сжщитѣ две поврѣхнини г. В. Мариновъ пише, че сж денивелирани отъ локалната ерозия (стр. 20), а известно е че „денивелирането“ се дължи не на приписваната му ерозия, а на тектонски причини. Още по-долу четемъ (все стр. 20). „Като резултатъ

на Плиоценската и Кватернерна локална епирогенеза и флувиатилна ерозия сж се образували днешните форми по Авренското плато . . . изобщо днешния релеф“ — и нито дума за работата на повърхната денудация, за която стана вече дума.

Въ частта за антропогеографските отношения (стр. 27) авторът бележи, че съ идването на турците, жителитъ на българските села отъ Авренското плато сж напуснали своите огнища. Въроятно е, обаче, българският елементъ да се е запазилъ, още повече, че следи отъ старото българско население „хърцои“ изъ селата на Авренското плато сж намърени отъ проф. Милетичъ (вижъ работата му „Старобългарското население въ североизточна България стр. 146, София, 1902 г.) а именно въ селата: Деренкой (днешното Константиново) и Бълево (Гебедже). Явно е, че българските села по Авренското плато не сж оставали безъ българско население, макаръ само нъкои отъ тяхъ, а това се е отразило и върху засилването на българския елементъ въ Добруджа отъ изселниците имъ. Проф. Милетичъ (пакъ тамъ) посочва изселници отъ с. Гебедже въ с. Конгасъ (Бабадашко).

На стр. 33, като се казва, че нъкои села даватъ изселчици българи за Варна, Провадия и т. н. по стопански причини се споменава и за групирането на турците въ с. с. Бенковски, Долни Близнакъ и Венелинъ, но не се казва причината за това, а интересно е да се знае, още повече че споменатите села сж по Авренското плато. На стр. 34 въ глава за брой и гъстота на населението е отбелязано, че най-голъмо е увеличението на българитъ въ Авренските села презъ периода 1881—1888 г., непосредствено следъ освобождението, когато е имало условия за това. „Масовото изселване на турците изобщо отъ цъла Североизточна България и психологическия и стопански стремежъ на планинците къмъ равнините“. Твърдението на автора не е върно, споредъ насъ, що се касае до психологическия стремежъ на планинското население къмъ равнините. Да се изказва подобна мисълъ е погръшно и показва, че не се познава животътъ на нашето планинско население. И най-бедните старопланински покрайнини и до днесъ сж населени именно поради психологическия стремежъ но не къмъ равнините, а къмъ планината, понеже всрѣдъ планината и въ дружба или борба съ нея съ планината той се чувствува най-щастливъ. Не ще бжде безполезно да припомнимъ въ връзка съ изясняването на тоя въпросъ бисера всрѣдъ разказитъ на първия български професоръ по география А. Иширковъ — „Планинче“.

На стр. 37 е дадено на пръвъ погледъ много подходяща диаграмна карта на населението отъ Авренското плато за 1881 г., вземемъ ли се въ изобразителните знаци, обаче, виждаме, че има нъкои несъобразности. Така напр. с. Авренъ (днесъ Момино) е показано съ 1055 жители българи и 405 турци, а сж представени съ знаци почти еднакви по голъмина и се добива фалшива представа за числото на българи и турци.

Прави впечатление, че всички карти и скици (безъ приложената въ края) иматъ имената по тяхъ написани на нъмски, и непознаващия езика не ще може да разбере всичко. Въ главата за селското сто-

панство, бие на очи неизползуването на сравнителния методъ. Липсватъ сравнения и съ съответнитѣ данни за цѣлата страна. На стр. 51 при изясняване на пазарнитѣ отношения за селищата на Авренското плато е необходимо да има съответна карта, отъ която да личи кои села къмъ кой пазаренъ центъръ клонятъ. Въобще въпроса за пазаритѣ е неразгледанъ въ оная важность, каквато би трѣбвало единъ антропогеографъ да му отдаде. Не е разгледанъ и въпроса за кираджийството.

На стр. 59 не сж споменати преселницитѣ въ с. Казашка рѣка (Казакъ-дере) отъ с. Василковъ (М. Търновско) а така сжщо и тия отъ Тръвненско (вижъ Милетичъ цит. съч. стр. 104) а на стр. 79 при описанието на с. Бѣлово (Гебедже) се казва, че българи сж се заселили отъ с. Еркечъ още преди освобождението, докато проф. Милетичъ (пакъ тамъ стр. 150) пише, че сж дошли отъ с. Горно-Орѣхово, гдето по-напредъ еркечани сж се били настанили. За по-голѣма ясность при многобройнитѣ приселвания и изселвания хубаво би било, ако имаше необходимитѣ карти.

Най-после ще се спремъ на нѣкои груби стилови и правописни грѣшки, вина за които може би има и у коректоръ и печатаръ. На стр. 34 е написано прирастъ, а сжщата дума на стр. 37 приристъ, когато правилно е прирастъ. На стр. 25—26 има нѣколко грѣшки при написване на латинскитѣ имена на растенията. Ще посочимъ нѣкои стилови неправилности, на които се дължи двусмисленость а нѣкъде съвсемъ се губи смисълътъ: на стр. 28 „тракитѣ сж оставили въ форма на развалини много светилища“, на стр. 28 „римлянитѣ следъ като основаватъ при с. Девня града Marcianopolis, свързватъ го чрезъ другитѣ голѣми крепости отъ вътрешността съ пжтища; на стр. 32 „успѣхме да установимъ, че следствие на преселвания сж изчезнали всички села съ чисто старобългарско население по Авренското плато“ и на сжщата стр. малко по-долу „сжщо така въ околноститѣ на с. Доленъ Близнакъ (Петре) е имало нѣколко старобългарски села, но сж изчезнали поради преселване“). Ясно е, че трѣбва да се прави разлика между преселване и изселване, които сж основни понятия въ антропогеографията (авторътъ грѣши щомъ имъ преписва едно и сжщо значение); на стр. 44 „презъ 1926 г. наредъ съ варивата сж се ширили и бостанитѣ“; на стр. 46 „удобната надморска височина, пѣсъкливитѣ варовити почви сж доста удобни за вирѣнето на лозята“; стр. 50 „всѣко село по този начинъ става центъръ на своя мрежа отъ междуселски пжтища, които водятъ за собственото му землище“, на стр. 43 таблица № 10 има грѣшка въ сбора за 1932 г. на обработваемата площъ.

Въ заключение ще кажемъ, че при по голѣмъ усѣтъ и задълбочаване при разработването на материала могатъ да се избѣгнатъ много отъ фактическитѣ и формални грѣшки.

Игн. Пенковъ

Д-р Миленко С. Филиповић, Обичаји и веровања у Скопској Котлини. Београд, 1939. Српска Краљевска Академија, Српски етнографски зборник. Књ. LIV. 290 с.

Преди всичко трѣбва да отбележа факта, че за онази частъ отъ българскитѣ земи, която следъ Европейската война (1918 г.) попадна подъ Югославия, за разлика отъ всички други поробени български краища, се създаде изключително богата литература въ Югославия. За да проучатъ тъкмо тази частъ на Македония, сърбитѣ откриха въ Скопие и особенъ „философски“ факултетъ — клонъ отъ Бѣлградския университетъ, съ отдѣли история, география и етнография. Всичко това бѣ съ по-особититѣ цели, които имаше да постига Югославия въ този край, именно да посърби частъ по-скоро чуждото ѝ въ тия земи население, да се погрижи да създаде, както у мѣстната интелигенция, така и изобщо въ науката, убеждението, че Македония всѣкакъ — и природно, и исторически, и етично — е недѣлима частъ отъ Стара Сърбия. Името „българинъ“ за населението на въпросния край систематично не само се преследва, но и по никакъвъ начинъ не се споменува въ научнитѣ трактати върху него. Въ много случаи това население се означаваше като нѣкакво неопредѣлено славянско племе „македонци“ или най-често то се замѣстя съ „сърбинъ“. Знаейки, обаче, естеството на македонското население като безусловно българско, като такова, въ чието минало е процвѣтвала българската просвѣта преди повече отъ 10 вѣка, като такова, което е представлявало и културно и политически българщината въ много отъ най-критичнитѣ за историята ни времена, ние трѣбва да считаме тази литература, въпрѣки всичко, като приносъ къмъ проучването на нашия български край. Библиографътъ на българскитѣ земи не може да отмине тази обилна литература за Македония безъ подобаваще внимание. Другъ е въпросътъ за възприемането или не на онова, което обективно или тенденциозно се прокарва въ тази книжина. Българскиятъ изследовател трѣбва да има винаги предвидъ, че въ нея системно — по единъ или по другъ начинъ — се маскира българщината и се прокарва основно намѣрение, че населението е чисто сръбско и че всѣко друго гледище е гледищена бившата българска пропаганда. И затова критичността при използуването на тия съчинения трѣбва да бѣде особено будна. Впрочемъ, за това етнографскитѣ, особено битовитѣ изследвания винаги даватъ да се види грубата фалшивостъ на авторитѣ имъ, когато говорятъ постоянно за сърби, а примѣритѣ на всѣка крачка подчертаватъ българската принадлежностъ на населението.

Разглежданиятъ тука трудъ е написанъ отъ доцента при Скопския университетъ д-ръ Миленко Филиповић, младъ и твърде работливъ сръбски етнографъ. Подъ неговото перо до сега сж излѣзли нѣколко десетки проучвания съ историко-етнографски и битовъ характеръ изъ разни части на Македония. Най-вече неговитѣ работи се отнасятъ до Струмишко, Велешко и Скопско. Една по-значителна работа е посветена на Дримкола. Всичкитѣ му работи сж

излѣзли на сръбски езикъ и сж обнародвани предимно въ страницитѣ на сп. „Јужни преглед“, излизаще въ Скопие, на „Гласник Скопског Научног Друштва“ — Скопие, на „Гласник Етнографског музеја у Београду“, нѣкои въ изданията на Бѣлградската академия на наукитѣ, а нѣкои и отдѣлно. Разглежданата тукъ книга „Обичаи и вѣрвания въ Скопската долина“, е излѣзла въ 54. книга на Српски Етнографски зборник, издаванъ отъ Бѣлгр. академия на наукитѣ. Материалитѣ, помѣстени въ нея, сж събирани лично отъ автора главно презъ 1929 г., като участникъ въ научна анкета, ржководена отъ проф. Петаръ Йовановичъ. Книгата представлява чистъ приносъ отъ материали. Авторътъ се е пазилъ отъ каквито и да е интерпретации или сравнения. И именно затова книгата има своята цена, която е толкова по-голѣма, че много отъ изнесеното става известно за пръвъ пжтъ въ научната книжнина. По-точно съдържанието на книгата обема: Обществени и правни отношения—бракъ и семейство(6—10), задруга (10—31), родъ (31—37) сдружаване (37—39), селото като обществено и правно сдружение (39—50), крѣвно отмъщение (50—52), наказание за съпружеска изневѣра или за незаконораждане (53), кражба (53—54), полска пакостъ (54), клетва (55), земеделско стопанство (55—57), покупки и продажба (57—58), заемане (58—59), намѣрени вещи и подаряване (59—60), награда за убиване звѣрове (61), общи дървета и воденици (51—64); взаимопомощъ (65—66); слокове (66—67). — Религиозни обичаи: семейна „служба“ (68—81), лична слава (81—82), обща слава (82—93), коледни обичаи (93—110), праздници между Коледа и Възкресение (110—112), великденски обичаи (112—119), Гергьовденъ (120—124), Еремиевденъ (124—125), Спасовденъ и Духовденъ (125—126), лѣтни праздници (126—128), малки зимни праздници 128—129) особни мюсюлмански праздници (129—130), религиозни обичаи въ връзка съ състоянието на времето (130—132). — Обществени обичаи: обичаи въ връзка съ бременността и раждането (132—146), момуване и ергенуване (146—148), женитбени обичаи (148—171), сватбени обичаи у торбешитѣ (помацитѣ) (171—173), сватбени обичаи у албанцитѣ (173—178), сватбени обичаи у турцитѣ (179), смъртъ и погребение (179—204), гостоприемство (204—206), побратимяване (206—207), дружба (207—211). Стопански обичаи: скотовъдски обичаи (211—212), първи плодове (213), земеделски обичаи (223—218), дюлгерски обичаи (218—219). — Народни вѣрвания, врачуваня и баяния: сънища (220), суевѣрия въ домашния и стопански животъ (220—222), живъ огнь (222—223), вѣрвания за животни (223—525), вѣрвания за билки (225—226), култъ къмъ дървета (226—228), култъ къмъ водата (229—233), астрономически, геофизични и метеороложки явления (233—235), дни и числа (235), заровено имане (236), светци, църкви, гробове (248—253), баене (253—255). Трудътъ, както подобава, е снабденъ съ подробенъ вещенъ и имененъ показалець (257—288) и съ 13 образа—снимки и чъртежи.

Отъ изложеното съдържание личи голѣмото обилие и разнообразностъ на материалитѣ. Авторътъ явно е ималъ желанне да прибере данни за общественя и духовенъ животъ на дадения теренъ

въ всѣко отношение, съ изключение на художественото творчество. Но все пакъ, тъкмо отъ това съдържание личи, че не всички въпроси изъ този животъ на народа еднакво сж интересували събирача. Това личи особено при народния календаръ, при който известни празници сж дадени съ особени заглавия твърде пространно, а на други дори и означенията не сжществуватъ. Това личи и въ стопанскитѣ обичаи, и особено за астрономическитѣ и метеороложки явления. Въ единъ край, гдето скотовѣдството е много добре представено, този дѣлъ безъ друго трѣбва да бжде много богатъ. Както и да е, това може да бжде само една празнина, но не и недостатъкъ. Навѣрно, ако авторътъ би ималъ възможность, не би оставилъ тази празнина. Иначе, онова, което е дадено, се отличава съ методичность и пълнота на описанието. Отъ всичко личи компетентностьта въ фолклорнитѣ въпроси на събирача. Въ никой почти случай излишъци въ книгата не се срѣщатъ. А тъкмо отъ такива излишъци страдатъ толкова много божемъ авторитетно събирани фолклорни материали и поотдавна, па и въ днешно време.

Трѣбва, обаче, едно нѣщо да подчертаемъ дебело въ тази книга. То е преди всичко упоритото означаване почти на всѣка страница населението отъ Скопската долина и Скопската Църогория като „Православни Сръби“. Именно тия православни „сръби“, които споредъ цитиранията говорятъ „со држава отишол“, „Не чини да се батали служба. Сал тоа не бива. Ако не креваме пресвета, и не сме крисяни“, или пѣятъ:

„Девойка се люля, момак я гледа“, или

Назад, назад, облаче,

Иди у гору планину.

Дека петел не пойе,

Дека секира не сече... и пр.

или най-сетне, който пише подобни надгробни слова:

Здѣ поуклетъ рѣзъ Божї

Коло Костовъ преставишиа

Къ 1890 лѣто юниа 30. Кеуна

мъ Пимат. Къ църквї

їе сто 65 годїнї жївѣал

отъ Село Агълѣцъ Насто

ателї неговї Къ вѣката

мѹ 20 дѹши,

гдето е отразенъ и характеристичниятъ изговоръ на мекото македонско и западнобългарско ꙗ, което не е сръбското ѣ!

На тази именно най-лоша и най-слаба страна на югославската етнографска наука се дължи и въ случая постоянната непоследователность и неточность въ цитирането на автентични изрази отъ населението. На всѣка страница се срѣщатъ кавичкосани изрази като: „Младенац“, „Лазаровдан“, наредъ съ „Благовец“, или съ абсурдното „Данашень день“ (с. 117), „Црнден“, „Црндан“ (127), „велигданско рухо“ (с. 179), когато вредомъ другаде е „Великден“ (с. 118), дори Гюр-гевден (120 и сл.). „Добро ти Бог дао!“ и „Дал ти Бог добро!“ (с. 208).

Въ по-дългите цитати отъ народенъ изговоръ почти винаги има страшна и непохвална за единъ строгъ ученъ непоследователностъ:

Дай ми, Боже, ситна роса

Да оброси рамно поле!

Свети Спас да ни раман клас! (с. 84)

или: „Тако ми овай лебац, убио ме овай лебац, ако се я одрекнем, да се скаменим као овай камен!“ (55). Въ такива по-дълги цитати, които, впрочем сж сравнително по-редки въ книгата, явно личи, че авторътъ е съчинявалъ при писането на книгата въз основа само на отбелязания терминъ или на бързо и нечетливо записани изречения. Въ много случаи това кабинетно съчиняване е твърде очебиеще. Напр., когато сурвакарите играятъ „сурова“: иду деца са штаповима и лупају вичући:

Сурово, сурово!

Живело, живело!

Това „живело“, ако не е наложено отъ училище или власт на ония деца отъ Скопската Църногория, то е резултатъ на желание у записвача, който самъ не е българинъ, да прокара божемъ най-незабележимитъ принципи подправки, даващи ярко указание за народността на населението.

Въпрѣки съдържателността на книгата бихъ желалъ пакъ да подчъртая съзнателното налагане на сръбщината върху този български теренъ и въ други случаи. Напр. за българи („бугари“) въ цѣлата книга се споменува само два пжти. Именно на стр. 141, гдето между собственитъ имена е споменато името „Србин“. Тука авторътъ забелязва, че това име било твърде разпространено и че българитъ по време на окупацията не сж го допускали. Освенъ това, въпрѣки влиянието на българската пропаганда, въ Скопско само тукъ-тамъ се срѣщало името „Борисъ“. Въ случая той трѣбваше да знае именно, че наличността на името „Сръбинъ“ е показалецъ на българщината на населението, тъй като то е минало отъ прѣкоръ, който може да бжде даденъ само отъ българинъ. Любопитно е, дали авторътъ може да ни посочи, где въ чисто сръбски области може да ни покаже, че се срѣща това лично име. А името „Боце“ („Борисъ“) не ще да е наложено или да е резултатъ на нѣкакво изкуствено влияние. Освенъ това, като че ли споредъ него всички изброени имена: Илия, Марко, Блажо, Троянъ, Живко, Сандо, Павалъ (?), Байо, Богданъ, Никола и пр. сж специфични сръбски. Ето тука обективниятъ етнографъ не трѣбваше да постъпва тъй. При изброяване на характеристични прѣкори (стр. 35) срѣщаме между другитъ и следнитъ: Глувче, Боримечка, Гусларовци, Чурковци, Пампуръ и др.

Другиятъ случай, при който е споменато за „бугари“, е на стр. 238, гдето се касае за „бугари за време окупације“.

Тия нѣща сръбскитъ учени безскрупулно прокараватъ въ етнографскитъ си трудове относно Македония, безъ да ги интересува, че въ никой случай не могатъ да бждатъ убедителни предъ чуждия незаинтересуванъ ученъ свѣтъ. А това до день днешенъ е само въ

вреда на тяхната наука, ксято съответно на тази ѝ неоткровеност е таксувана като малоцѣнна, като такава, къмъ която довѣрието не може да бжде пълно.

Хр. Вакарелски

Klimakunde des Deutschen Reiches. Bd. II. Tabellen. Berlin, 1939, in-gr. 4°, 560 стр. Изд. Verlag Dietrich Reimer (Andrews & Steiner).

Въ края на 1939 г. излѣзе отъ печатъ вториятъ томъ отъ новия климатиченъ атласъ на Германия, изработенъ отъ нѣмската държавна метеорологична служба. Този томъ съдържа само таблицитѣ, а текстътъ и картитѣ къмъ него, които сж предметъ съответно на първия и третия томъ, ще бждатъ отпечатани допълнително.

Книгата е една много разширена разработка и допълнение на по-раншния (отъ G. Hellmann, G. v. Elsner, H. Henze и K. Knoch, Berlin 1921) климатиченъ атласъ на Германия. Разширението се простира главно върху увеличаване броя на станциитѣ, вида на таблицитѣ, както и продължаване на разглеждания периодъ години.

Разработенъ е цѣлиятъ използваемъ материалъ, събранъ отъ наблюденията презъ периода 1881—1930 г.; валежитѣ данни, обаче, сж за 1891—1930, а за нѣкои станции сж дадени срѣдни стойности за температурата презъ 1851—1930.

Даннитѣ сж разработени въ 49 различни таблици. Подреждането на материала въ отдѣлнитѣ таблици е направенъ съ огледъ на териториалното разпредѣление на страната до 1933 г. За улеснение намирането на дадена станция, въ края сж приложени две прегледни карти.

Книгата съдържа:

срѣдни месечни и годишни данни за температурата, атмосферното налѣгане, абсолютната и относителната влажностъ за периода 1881—1930, 1751—1930 и 1881—1925;

крайни стойности на срѣднитѣ месечни и годишни данни за казанитѣ метеорологични елементи, както и тяхнитѣ абсолюти стойности;

начало, край и продължителностъ на температурата отъ 5 и 10 градуса (изчислена отъ месечнитѣ срѣдни) и срѣдата температура презъ вегетационния периодъ май — юлий (1881—1830);

срѣдни петдневни стойности 1851 — 1930;

80-годишни срѣдни и крайни стойности на температурата за всѣки календаренъ день;

срѣдни дневни стойности на максимума, минимума и колебанията на температурата (1881 — 1930);

срѣденъ брой на леденитѣ, мразовититѣ, лѣтнитѣ, студенитѣ и горещитѣ дни;

срѣдни и крайни данни за първия и последния мразъ; срѣдно траене на свободното отъ мразъ време;

срѣдно разпредѣление въ $\frac{0}{100}$ на вѣтъра;

срѣдни месечни и годишни данни за облачността;

срѣденъ брой на яснитѣ и мрачнитѣ дни;

срѣдна дневна продължителност на слънчевото грѣне въ часове и проценти (1881 — 1930); срѣденъ брой на безслънчевитѣ дни;

срѣдна сума на валежитѣ за месецъ, година и вегетационенъ периодъ (май — юлий) и полугодие (1891 — 1930);

месечни и годишни суми на валежитѣ и тѣхнитѣ срѣдни данни (1851 — 1930)

най-голѣми и най-малки месечни и годишни валежни суми 1881—1930 (1891—1930)

срѣденъ брой на дни съ най-малко 0·1, 1·0, 10·0 мм. валежъ за месецъ, година и вегатационенъ периодъ (1891—1930).

срѣденъ брой на дни съ снѣженъ валежъ (1891 — 1930) — (дни съ най-малко 0·1 мм. валежъ);

срѣдни и крайни данни за последния и първия снѣговалежъ; срѣдно траене на свободното отъ снѣговалежъ време;

срѣденъ брой на дни съ електрични бури;

указателъ за станциитѣ отъ по-високъ порядъкъ, както и за дъждомѣрнитѣ станции и за станциитѣ съ наблюдения за електричнитѣ бури.

Посоченитѣ данни се отнасятъ за единъ голѣмъ брой станции— надъ 6000 станции отъ които 621 сж отъ по-високъ порядъкъ; валежнитѣ данни се простиратъ върху 4777 станции, отъ които около 3800 сж дъждомѣрни станции; а даннитѣ за електричнитѣ бури въ атмосферата сж взети отъ 1667 станции.

Цѣлиятъ материалъ, подреденъ въ 49-тѣ таблици, представлява една извънредно добра и пълна климатична характеристика на Германия.

Р. Н. Калчева.

Известия на службата за времето (Mitteilungen des Bulgarischen Flugwetterdienstes, Bulletin du Service Météorologique de l'Aviation Bulgare) — Периодично издание Кн. 1. Формуляръ V/1940 г. (Въздушни на Н. В. войски). София 1940, 200 стр.

Службата за времето при В. Н. В. войски въ последно време, въпрѣки своето чисто практическо назначение да дава сведения за времето и да го предсказва, добива все повече и повече облика на единъ наученъ институтъ. Следъ създаването презъ изтеклата година на единъ семинаръ за научна работа и подготовка на хората отъ службата, днес Службата за времето ни поднася пъкъ първия обемистъ томъ отъ своитѣ „Известия“, които за въ бждеще ще излизатъ вѣроятно двукратно презъ годината. Помѣстенитѣ въ него статии сж: 1. отъ теоритично естество (Бакаловъ, Димитровъ, Баровъ), 2. отъ практическо-приложно естество (Негенцовъ, Бакаловъ, Кертевъ, Стояновъ) и 3. статии метеорологично-климатологични, съ географски отенъкъ (Михайловъ, Антоновъ, Дончевъ).

Дим. Т. Бакаловъ съ интересната си статия: „Топографни карти на опредѣлени метеорологични повърхнини и приложението имъ въ анализа на вре-

мето“, уяснява практическото използване на абсолютните и релативните топографни карти за всекидневната предсказна работа и по-конкретно необходимостта при установяване посоките на придвижването на баричните центрове от комбинираната употреба на изолобарните и изолодинамичните карти.

Любенъ Димитровъ е помѣстилъ една работа озаглавена: „За градиентнитѣ вѣтрове“, където той доста изчерпателно обяснява що е градиентенъ вѣтъръ, разглежда номограмитѣ, създадени отъ Л. Бергъ, дава една лично отъ него пресмѣтната таблица за географска ширина 42° отъ която направо, по измѣреното отстояние между два съседни изохипси върху географската карта, се отчита скоростта на градиентния вѣтъръ и предлага единъ по-лекъ, съ огледъ на нашитѣ условия начинъ за намиране посоката и голѣмината на градиента за барометричното налягане въ височина

Варвари Б. Баровъ въ своята статия „Срѣдни дневни стойности на метеорологичнитѣ елементи“, прави математични разсждения за получаване една по-голѣма точностъ при срѣднитѣ стойности на метеорологичнитѣ елементи.

Н. Ст. Негенцовъ ни поднася нови две практически работи: 1. Разни случаи за използване на градусния кръгъ при разработката на пилотнитѣ наблюдения“ и 2. „Какъ да си приготвимъ масштабни линейки за разработката на пилотни наблюдения“. И дветѣ работи даватъ извънредно ценни и подробни указания за аеролога и за метеорологичния наблюдател. Първата разглежда единъ интересенъ въпросъ съ който всѣки единъ практикъ се сблъсква въ работата, втората дава готови изчисления за изготвяне на масштабни линейки необходими при опредѣляне на скоростта на вѣтъра по пилотнитѣ наблюдения, особено при използването на теодолититѣ Бунге и Аскания Верке.

Въ работата си „Норвежката градиентна линейка“, Д. Бакаловъ обяснява работенето съ тази линейка, която служи въ практиката 1. за изчисление измѣстването на фронтоветѣ, 2. за опредѣлянето на градиентния вѣтъръ и 3. за поправянето на параходнитѣ барометрични тенденции.

Борисъ Г. Кертевъсъ статията си „Разработка на опушенитѣ метеорограми“ разглежда много умѣло различнитѣ начини, по които може да се извърши разработката на опушенитѣ метеорограми отъ сондажитѣ и грѣшките, които могатъ да се появятъ главно отъ издигането на метеорографа. Тя запълня една празнина въ практическата литература по въпроса.

Маринъ Ив. Стояновъ съ работата си „Опредѣляне височината на облацитѣ презъ нощта“, запознава накратко съ различнитѣ способности по този тъй интересенъ за летцитѣ въпросъ.

Кирилъ Д. Михайловъ е помѣстилъ една твърде интересна по своето съдържание статия подъ насловъ: „Буритѣ въ Черно море“. Той дава сведения за числото на буритѣ въ Черно

море и предлага нѣколко таблици плодъ на негови изучавания върху синоптичните карти на Европа отъ 1937, 1938 и 1939 г., резюмира изводитѣ на М. Ф. Тихомировъ заедно съ картата му за пѣтищата на антициклонитѣ и разглежда съ подходящи примѣри влиянието на студентитѣ въздушни маси идващи откъмъ североизтокъ.

Стоянъ Антоновъ въ статията си „Рѣка Дунавъ“ дава главно ценни данни отъ хидроложко естество за р. Дунавъ. Авторътъ е трѣбвало да обърне повече внимание на географските имена, тъй като голѣма частъ отъ тѣхъ сж погрѣшени.

Отъ статията на Кирилъ Г. Дончевъ „Черно море“ добиваме една добра представа за метеорологичнитѣ елементи и климатичнитѣ особености на черноморската област. Не трѣбваше да убедимъ отъ вниманието на автора още и статиитѣ на J. Schokalsky и B. Nikitine „L'océanographie de la mer Noire d'après les explorations hydrographique russes“ въ Annales de géographie 1927 г. и на R. Ciocârdel „La circulation générale des eaux de la mer Noire“ въ Buletinul Soc. Reg. Române de Geografie 1937 (томъ LVI).

Следъ разгледанитѣ по-горе работи, които, както се вижда, предлагатъ една твърде разнообразна и ценна материя за специалиста и географа, следва единъ заслужаващъ вниманието отдѣлъ „Изъ чуждата литература“ въ който сж дадени български резюмета на нѣкои интересни статии, помѣстени въ разни чужди списания. Хубаво би било за една по-голѣма пълнота да се даватъ и точнитѣ заглавия на тѣзи статии, а не само тѣхния преводъ. Покрай отдѣла „Малки съобщения“ би трѣбвало да сществува и отдѣлъ за рецензии на чужди и наши трудове изъ областята на метеорологията, климатологията и аерологията. Добре е направено дето въ този първи томъ на „Известията“ е помѣстенъ списъкъ на всички трудове издадени отъ персонала при Службата за времето. Хубаво ще да е да се дава на сщцото това мѣсто ежегодна библиография на метеорологичнитѣ и сродни съчинения; въ такъвъ случай „Известията“ ще бждатъ единъ добъръ справочникъ. Трѣбва да отбележимъ като едно особено опущение липсата на резюмета на чуждъ езикъ на отдѣлнитѣ статии. Безъ такива ценното въ статиитѣ ще остава неизвестно за чужденцитѣ и много наши идеи не ще могатъ да бждатъ популяризирани. Утѣшителното се състои въ това, че всички по-горе направени бележки сж отъ такова естество, че могатъ при издаването на втория томъ да бждатъ взети подъ внимание и да се поправятъ. Съ това ще се подобри угледността на „Известията“, а изданието само ще спечели. „Известията на Службата за времето“, въпрѣки всичко, представятъ едно сериозно начинание, което заслужава похвала и прави честь на ръководителитѣ на Службата за времето и персонала заангажиранъ въ отдѣлнитѣ служби.

Д-ръ Люб. Диневъ